

حسابهای جریان وجوه

تعریف

حسابهای جریان وجوه مالی مهمترین فعالیتهای مالی اقتصاد را مورد توجه قرار داده، به تجزیه و تحلیل رابطه فیما بین فعالیتهای مالی و ارتباط آن با سایر اجزای حسابهای ملی می پردازد. هدف از سیستم حسابهای جریان وجوه در اقتصاد از یکطرف نشان دادن نقش پر اهمیت "تامین مالی"، در ایجاد "درآمد"، "پس انداز" و "هزینه" و از طرف دیگر انعکاس تاثیر فعالیتهای اقتصادی بر بازارهای مالی و در داخل اقتصاد یک کشور است. به بیان دیگر حسابهای جریان وجوه چارچوبی آماری را برای تجزیه و تحلیل میزان توسعه مالی در اقتصاد ملی فراهم می آورد.

در محافل پولی غالباً "از حسابهای جریان وجوه بمنظور انجام دادن پیش بینی های مالی و بررسی آثار ناشی از اتخاذ سیاستهای مربوطه استفاده میشود. بعنوان مثال اتخاذ سیاستهای پولی انقباضی در اقتصاد طبعاً موجب کاهش اعتبارات و تسهیلات خواهد بود.

آقای مجید افلاکی بنی محقق اداره حسابهای اقتصادی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و دارای درجه لیسانس اقتصاد از دانشگاه تهران و فوق لیسانس حقوق و علوم سیاسی از موسسه علوم سیاسی، اجتماعی و اقتصادی می باشند.

در چنین شرایطی از نظر سیاستگذاران این موضوع حائز اهمیت است که بخشها یا موسسات مختلف اقتصادی چگونه "تامین مالی" خود را متعادل مینمایند و عکس العمل بخشها و موسسات مختلف مالی در مقابل سیاست پولی انقباضی کدامست؟ انجام دادن چنین تحلیلی به سهولت در قالب جداول جریان وجوه امکان پذیر است. امروزه بخش عمده تحقیقاتی که در سطح دانشگاهها و موسسات پژوهشی در زمینه چگونگی رفتار بازارهای پولی و مالی صورت میگیرد دقیقاً مبتنی بر مباحث حسابهای جریان وجوه است. در این تحقیقات نه تنها از ارقام و اطلاعات حسابهای ترازنامه استفاده می شود، بلکه ارقام جریانهای (۱) حسابهای جریان وجوه نیز بصورتی گسترده مورد بهره برداری قرار میگیرد.

بطور کلی در هریک از بخشهای اقتصاد، درآمد به اضافه (منهای) خالص انتقالات پس از کسر "هزینههای مصرفی" و "هزینههای سرمایه‌های" برابر خواهد بود با خالص مازاد (کسری) مالی در بخش مورد نظر. در یک اقتصاد بسته کل انتقالات بین بخشهای اقتصاد ملی برابر با صفر است و در یک اقتصاد باز اقلام خاصی در حسابهای مربوط به ترازپرداختها، مشخص کننده خالص انتقالات بین اقتصاد ملی و دنیای خارج خواهد بود. بدین ترتیب، حسابهای جریان وجوه میزان "کسری" یا "مازاد" مالی هریک از بخشهای نهادی اقتصادی را معین می نماید و در این حسابها چگونگی تامین کسری یا استفاده از مازاد منابع بخوبی منعکس می شود.

متدولوژی حسابهای جریان وجوه

زیربنای فکری تنظیم حسابهای جریان وجوه برای اولین بار در سال ۱۹۵۲ توسط پروفیسور موریس کوپلند در کتابی تحت عنوان "بررسی جریان پول در ایالات متحده آمریکا" (۲) بوجود آمد. هرچند اساس تفکر پروفیسور کوپلند با آنچه که بعداً از طریق دستورالعملهای سازمان ملل متحد برای تدوین عملی این حسابها ارائه گردید متفاوت بود، لیکن ارائه نظریات کوپلند اولین و بزرگترین گام در زمینه بسط نظری تئوری جریان وجوه مالی به حساب می آید. سیستم حسابهای جریان وجوه مالی که بر اساس دستورالعملهای دفتر آمار سازمان ملل متحد در اغلب کشورهای پیشرفته و تعداد اندکی از کشورهای در حال توسعه بطور

۱ - Flow

۲ - Morris Copeland, A Study of Money Flows in the United States. National Bureau of Economic Research, 1952.

مداوم از سال ۱۹۶۸ میلادی به بعد مورد استفاده قرار گرفته (۱) عبارت از یک سیستم حسابداری است که در آن کلیه دریافتها و پرداختهای مالی حاصل از داد و ستدهای بازرگانی (مالی و غیرمالی) میان بخشهای مختلف اقتصاد بطور جامع و هماهنگ، اندازه‌گیری و ثبت می‌گردد. بمنظور تدوین حسابهای جریان وجوه، نخست اقتصاد ملی به چند بخش متمایز تقسیم می‌شود و سپس برای هر یک از بخشهای جدول، حسابهای "منابع و مصارف" وجوه تهیه و تنظیم می‌گردد. هر یک از این جداول به منزله صورت‌حسابی است که در آنها منابع و مصارف کلیه وجوهی که هر کدام از بخشهای اقتصادی در طول یک دوره معین زمانی (معمولاً یکسال) دریافت و پرداخت کرده‌اند، مشخص می‌شود. بعنوان مثال جدول منابع و مصارف دولت مشخص می‌کند که دولت در طی زمان مورد نظر، چه میزان درآمد از منابع مختلف وصول کرده و به چه مصارفی رسانده است. بدین ترتیب هر کدام از جداول جریان وجوه ارائه دهنده تصویر کاملی از عملکرد مالی و غیرمالی یکی از بخشهای اقتصادی در طول یک دوره حسابداری معین است.

سیستم حسابهای جریان وجوه را می‌توان در مقایسه با جداول محاسبات ملی، حسابهای درآمد و هزینه و جدول داده‌ها - ستانده‌های اقتصادی یک روش مکمل جهت تنظیم و ارائه نتایج عملیات مالی اقتصاد ملی تلقی نمود. نتایج و جداول حسابهای ملی از جمله حسابهای درآمد و هزینه بخشهای نهادی، اطلاعات مختصری را در زمینه اقلام عمده مالی بخشهای مختلف اقتصاد در دسترس قرار می‌دهد. این جداول، اطلاعات تفصیلی و خاصی در زمینه جزئیات بسیاری از اقلام مالی و از آن مهمتر تفکیک مشخصی از اقلام را براساس منابع یا نحوه مصارف وجوه بدست نمی‌دهد. جدول داده‌ها - ستانده‌های اقتصادی اطلاعات تفصیلی و قابل ملاحظه‌ای را از نقطه نظر هزینه‌ها (نهادها) و درآمدهای (داده‌ها) بخش واقعی اقتصاد در اختیار استفاده‌کنندگان قرار می‌دهد. حسابها و جداول جریان وجوه جزئیات مورد نیاز برای عملیات مالی بخشهای مختلف اقتصاد، خصوصاً "نحوه تأمین و چگونگی استفاده از تغییرات اقلام مالی را بصورت تفصیلی ارائه می‌نماید.

قبل از بررسی سیستم حسابهای جریان وجوه و نحوه انعکاس تغییرات اقلام مالی در جداول جریان وجوه، لازم است اشاره‌ای به رابطه اساسی درآمد ملی به عمل آید.

$$y = C + I + X - M \quad (1)$$

۱- تهیه حسابهای جریان وجوه اقتصاد ایران برای دوره ۱۳۵۴-۱۳۵۱ در سال ۱۳۵۴ آغاز گردید و نتایج حاصل بصورت جداول مشروحی در نشریه "حسابهای ملی ایران ۵۶-۱۳۳۸" انتشار یافته است.

رابطه فوق بیان کننده این مطالب است که درآمد کسب شده توسط عوامل تولید (Y) برابر است با جمع هزینه‌هایی که ایجاد درآمد نموده‌اند، این هزینه‌ها عبارتند از: مصرف (C)، سرمایه‌گذاری (I)، صادرات (X) و واردات با علامت منفی ($-M$) که در محاسبات ملی یکی از اقلام تقاضای نهایی تلقی می‌شود. لیکن ایجاد درآمد آن در دنیای خارج صورت می‌گیرد و نه در اقتصاد ملی.

رابطه ۱ را می‌توان بصورت ذیل نوشت:

$$Y - C - I - X + M = 0 \quad (1)$$

هریک از عناصر تساوی فوق را می‌توان به یکی از بخشها یا به چند بخش از اقتصاد ملی اختصاص داد. اگر اقتصاد ملی دارای سه بخش داخلی بوده باشد، بخشهای اقتصادی بشرح ذیل خواهد بود:

۱- بخش خانوار

۲- بخش خصوصی (شرکت‌ها و موسسات تولیدی)

۳- بخش دولت

۴- بخش دنیای خارج

در تساوی ۲ می‌توان Y را به اجزای کوچکتری در ارتباط با بخشهای فوق‌الذکر تفکیک نمود. بدین ترتیب Y_1 ، Y_2 و Y_3 عبارت خواهند بود از: درآمد عوامل تولید در بخش خانوار (حقوق، دستمزد، اجاره و غیره)، سود و اجاره شرکت‌های خصوصی و بالاخره سود و اجاره دولت که شامل شرکتها و موسسات دولتی است. به همین ترتیب C به C_1 و C_2 تفکیک می‌شود که بترتیب نشان دهنده هزینه‌های مصرفی بخش خانوار و هزینه‌های جاری مربوط به کالاها و خدمات توسط دولت خواهند بود (۱). کل تشکیل سرمایه (I) نیز بر اساس طبقه‌بندی فوق‌الذکر به I_1 ، I_2 و I_3 قابل تقسیم است. علاوه بر اقلام فوق‌الذکر در سطح بخشهای اقتصادی، موضوع "انتقالات" (۲) نیز مطرح می‌باشد که شامل اقلامی نظیر بهره پرداختی، کمک‌ها، مالیات‌ها و پرداختهای تأمین اجتماعی است. جمع انتقالات برای کلیه بخشهای اقتصاد ملی و بخش دنیای خارج برابر با صفر است. زیرا اقتصاد ملی بعلاوه بخش دنیای خارج یک مجموعه بسته را تشکیل می‌دهد. خالص دریافتها

۱- شرکتها و موسسات خصوصی دارای هزینه‌های مصرفی نیستند و هزینه‌های مشابه توسط شرکت‌های خصوصی هزینه واسطه تلقی می‌شود.

و پرداختهای انتقالی برای هر یک از بخشهای مورد نظر به T_1, T_2, T_3 و T_4 نشان داده می شود. لذا تساوی ۲ را می توان به تفکیک بخشهای اقتصادی (بصورت جدول شماره ۱) نمایش داد.

جدول (شماره ۱) نشان می دهد که برای بخشهای داخلی، درآمد بعلاوه خالص انتقالات بعلاوه هزینه های مصرفی و سرمایه های مربوط به کالاها و خدمات، مازاد یا کسری مالی بخش مورد نظر را بدست می دهد. وجود مازاد مالی برای هر یک از بخشهای اقتصادی ملی نشان دهنده مقدار امکانات مالی است که به دو طریق می تواند مورد استفاده قرار گیرد. از یک طرف این امکان مالی می تواند به افزایش دارائیهای مالی بخش مورد نظر منجر شود و از طرف دیگر برای کاهش بدهیهای مالی بخش مربوطه مورد استفاده واقع شود. متقابلاً وجود کسری مالی نشان می دهد که بخش مربوطه می باید برای تامین کسری مزبور یا اقدام به فروش دارائیهای (کاهش در دارائیهای) نماید و یا تامین رقم مورد نظر از طریق دریافت وام انجام شود. مازاد یا کسری بخش دنیای خارج برابر است با خالص دریافتها و پرداختهای جاری کشور که از حاصل جمع خالص صادرات کالاها و خدمات، سود سهام و سایر اقلام حساب جاری بدست می آید. جمع مقادیر مازاد و کسری در جدول (شماره ۱) بصورت صفر نشان داده شده است. این مطلب حاکی از این واقعیت است که هرگونه تغییر و تحولی در بدهی یک بخش اقتصاد مستقیماً در دارائیهای سایر بخشهای اقتصاد، تغییراتی ایجاد می نماید.

جدول (شماره ۱)

رابطه ایجاد کسری یا مازاد مالی برای بخشهای اقتصادی

کسری یا مازاد مالی		تراز کالاها و خدمات	سرمایه گذاری	مصرف	خالص انتقالات	درآمد	
F_1	=		I_1	$-C_1$	T_1	Y_1	۱- بخش خانوار
F_2	=		I_2		T_2	Y_2	۲- بخش خصوصی
F_3	=		I_3	$-C_3$	T_3	Y_3	۳- بخش دولت
F_4	=	$-X+M$			T_4		۴- بخش دنیای خارج
۰	=	$-X+M$	$-I$	$-C$	۰	Y	

بطور کلی عملیات مالی بخشهای داخلی اقتصاد را می‌توان مانند عملیات بخش واقعی اقتصاد به عملیات جاری و سرمایه‌های تفکیک نمود. در این حالت کلیه اقلام به جاری و سرمایه‌های تقسیم می‌شوند و با کسر هزینه‌های جاری از مجموع درآمد و انتقالات جاری، پس‌انداز بخش مورد نظر بدست می‌آید. رقم پس‌انداز که مانده حساب جاری بخش مربوطه محسوب می‌گردد در مرحله بعد به حساب سرمایه منتقل می‌شود و از مانده آن نسبت به سرمایه‌گذاری و انتقالات سرمایه‌های، مازاد یا کسری مالی بخش مربوطه حاصل می‌شود. در حسابهای جریان وجوه، هر گونه افزایش در دارائیه‌ها یا کاهش در بدهیها به منزله یک جریان مثبت و هرگونه افزایشی در بدهیها یا کاهش دارائیه‌ها به منزله یک جریان منفی (۱) تلقی می‌گردد. بدین ترتیب جمع "جریانها" (۲) در مجموعه یک اقتصاد برابر با صفر و جمع "جریانها" برای هر بخش برابر با مازاد یا کسری بخش مربوطه خواهد بود.

موارد استفاده از حسابهای جریان وجوه

امروزه به علت گسترش روابط بازرگانی و تجاری، بررسی روابط مالی بین یک کشور و سایر کشورها (دنیای خارج) اهمیت فراوانی در حسابهای جریان وجوه دارد. این روابط در چارچوب حساب دریافتها و پرداختهای ارزی کشور (حساب تراز پرداختها) مشخص و معین می‌گردد، به این معنی که جریانهای غیر مالی ناشی از داد و ستدهای بازرگانی در حساب جاری تراز پرداختها و جریانهای مالی ناشی از نقل و انتقالات سرمایه‌های یا استقراض، در حساب سرمایه تراز پرداختها مورد بررسی قرار می‌گیرند. چنانکه با کنار هم قرار دادن جداول تراز پرداختهای کشورهای مختلف می‌توان یک نوع سیستم حسابداری ایجاد نمود که قادر به ارائه تصویر کاملی از روابط مالی فیما بین کشورها باشد (۳). براساس این سیستم می‌توان نقل و انتقالات وجوه را بین کشورهای صاحب "مازاد" یا "کسری" به دقت مورد بررسی و کنترل قرار داد.

۱ - Positive and Negative Flow

۲ - Flows

۳- این سیستم حسابداری که میتوان آنرا نوعی سیستم حسابداری بین‌المللی جریان وجوه نامید نشان میدهد که در طول یک دوره معین چگونه وجوه مازاد در گروهی از کشورها صرف‌تأمین کسری موجود در تراز پرداختهای گروهی دیگر می‌گردد.

از سوی دیگر حسابهای جریان وجوه، ابزار مناسبی برای بررسی روابط مالی بین بخشهای اقتصادی بشمار می‌آید و این موضوع از دو نظر حائز اهمیت است. نخست آنکه شناخت بهتر این روابط اعم از آنکه بین بخشهای داخلی اقتصاد با یکدیگر و یا میان بخشهای داخلی با دنیای خارج باشد، می‌تواند به درک عمیق‌تر پدیده‌های مالی و غیرمالی در اقتصاد و در نتیجه به فهم بیشتر از عملکرد کل اقتصاد کمک کند و بدین ترتیب حسابهای جریان وجوه را می‌توان به عنوان وسیله‌ای برای تشریح و تبیین تحولات گذشته و حال در زمینه‌های پولی و مالی و اقتصادی بکار برد. نکته دوم آنکه حسابهای جریان وجوه چارچوب مناسبی را برای پیش‌بینی شرایط آتی اقتصادی در اختیار می‌گذارد و می‌توان با استفاده از اطلاعات مندرج در آن به پیش‌بینی چگونگی فعالیت‌های پولی و مالی بخشهای مختلف اقتصاد در آینده پرداخت (۱).

با بهره گرفتن از حسابهای جریان وجوه می‌توان میزان عرضه و تقاضا را برای انواع وجوه در کل اقتصاد پیش‌بینی نمود و سیستم برنامه‌ریزی اقتصادی ملی را برای دوره‌ای طولانی در قلمرو مسائل پولی و مالی بخوبی یاری داد.

روشهای مذکور امروزه در کشورهای پیشرفته به روش "برنامه‌ریزی مالی" موسومند که براساس آن جداولی شبیه جداول داده-ستانده اقتصادی برای منابع و مصارف وجوه مالی تهیه می‌شوند و در قالب آنها روابط مالی کشور به نحوی پویاتر و موثرتر مورد ارزیابی قرار می‌گیرند. الگوهای جریان وجوه که در کشورهای پیشرفته تهیه می‌شوند، چارچوب جامع و سازگاری را جهت بررسی و ارزیابی اثرات اقتصادی سیاستهای مختلف دولت بدست می‌دهند بطوریکه با استفاده از این الگوها می‌توان نشان داد که سیاستهای مختلف پولی، مالی و ارزی تا چه میزان به هم وابسته‌اند. بعنوان مثال اتخاذ هرگونه سیاست مالی انبساطی می‌تواند تعادل پولی و ارزی اقتصادی را برهم زند و تورم شدیدی ایجاد نماید. مشخص ساختن آثار مالی و غیرمالی سیاستهای اقتصادی در قالب الگوهای جریان وجوه می‌تواند اطلاعات گرانبهایی را در اختیار برنامه‌ریزان اقتصادی قرار دهد و آنان را در امر انتخاب و هماهنگ ساختن تصمیمات اقتصادی یاری نماید.

۱- میتوان مشخص نمود که هریکس اقتصادی بطور سنتی چه درصد از نیازهای مالی (یا وجوه مازاد) خود را از چه منبعی تهیه نموده (یا به چه مصرفی رسانده) است.

حسابهای جریان وجوه و رابطه آنها با حسابهای ملی و ترازنامه

پیدایش سیستم حسابهای جریان وجوه در واقع از مفاهیم اساسی درآمد ملی آغاز و ناشی شده است و به همین جهت بررسی و تحلیل حسابهای جریان وجوه بصورت مجرد و بدون در نظر گرفتن رابطه آنها با مفاهیم درآمد ملی بیفایده خواهد بود. معمولاً "موضوع اصلی بحث در جریانهای مالی بصورت مکمل موضوعات مطروحه در جریان درآمد و هزینه و سایر حسابهای بخش واقعی اقتصاد مطرح می شود. حسابهای درآمد ملی خصیصه چرخش جریانهای اقتصادی را نمایش می دهد. زیرا از یکسو "تولید" ایجادکننده درآمد (برداشت عوامل تولید) می باشد و از سوی دیگر پاسخگوی تقاضا است که بعلت هزینه های متفاوت متحقق می گردد.

رابطه اساسی بین حسابهای ملی و عملیات مالی بخشهای مختلف در اقتصاد ملی از این مبدا شروع می شود:

اگر در یک اقتصاد m بخش و n نوع دارائی متفاوت (معمولاً $n > m$) وجود داشته باشد، یک ماتریس $(m \times n)$ کل حسابها و مبادلات مالی بین بخشهای مختلف را منعکس می نماید. در چنین ماتریسی تحولات بین بخشهای مختلف اقتصادی به دقت قابل پیگیری خواهند بود و کلیه مبادلات مالی اقتصاد بسهولت در معرض دید قرار می گیرند، درحالیکه بدون تهیه ماتریس مزبور چنین امکانی وجود ندارد. بعنوان مثال آنگاه که یکی از بخشهای اقتصادی یک قلم از اقلام دارائی خود را بمیزان مشخصی افزایش می دهد، متقابلاً "بخش دیگری از اقتصاد به همان میزان از همان قلم دارائی را از دست خواهد داد. تشخیص و تعیین این تغییرات این امکان را ایجاد میکند که در هر مقطع زمانی، برآورد تقریباً "دقیقی از تغییر وضعیت نقدینگی در هر یک از بخشهای اقتصادی بدست آید.

جدول (شماره ۲) ماتریس حسابهای جریان وجوه و رابطه آنها با حسابهای ملی و ترازنامه نشان میدهد. بخشی از این ماتریس که در یک مربع دوخطی محاط شده شامل اقلامی است که بصورت جریان (Flow) نشان داده شده و رابطه آن با اقلام ترازنامه مشخص شده است.

بدیهی است که ماتریسهای جریان وجوه از قوانین کلی ماتریسها تبعیت می نماید و در نتیجه جمع ردیفها و ستونها در این ماتریسها برابر است.

جدول (شماره ۲)
ماتریس جریان وجوه و ارتباط آن با حسابهای ملی و اقلام ترازنامه

جمع	حساب سرمایه		کلیه حسابهای جاری (تلفیق شده)	ترازنامه برحسب نوع بدهیها	تعداد ردیفها	
	ابزار مالی (بدهیهای مالی)	بخشها				
۱	n	m	۱	n + ۱		تعداد ستونها
a_0	-	A_0 دارائی بخشها در ابتدای دوره	-	-	n + ۱	ترازنامه (برحسب دارائیها)
n'_1	-	n' تشکیل سرمایه بخشها	-	-	۱	کلیه حسابهای جاری (تلفیق شده)
I_1 بدهی بخشها در پایان دوره	Δ_1 خالص بدهی ایجاد شده بخشها	-	S خالص پس انداز بخشها	I_0 بدهی بخش در آغاز دوره	m	بخشها
C	-	ΔA خالص مطالبات (دارائیها) ایجاد شده بخشها	-	-	n	ابزار مالی (دارائیهای مالی)
-	C'	a'_1 دارائی بخش در پایان دوره	i'_s	I'_0	۱	جمع

توضیحات ذیل در مورد جدول (شماره ۲) ضروری بنظر می‌رسد.

۱ - ماتریس جریان وجوه در شکل فوق دارای m بخش، n نوع دارائی مالی (مطالبات) و یک قلم دارائی واقعی (کل تشکیل سرمایه خالص) است.

۲ - در این جدول، قلم $(n+1)$ ام در بدهیهای حساب ترازنامه مبین "ارزش ویژه" است.

۳ - در جدول مذکور پس انداز و سرمایه‌گذاری بصورت خالص ارائه شده‌اند. در صورت افزایش استهلاک به دو قلم فوق می‌توان این اقلام را بصورت ناخالص نیز نشان داد.

۴ - دارائیهای واقعی را می‌توان به تفکیک اجزای تشکیل دهنده آنها یعنی دارائیهای ثابت، زمین و موجودی انبار نشان داد.

۵ - ارقام منفی در ΔI نشان دهنده "میزان نقد شدن بدهیها" (۱) و در " ΔA " فروش دارائیها یا مطالبات (۲) است.

همچنین باید یادآور شد که جدول فوق صرفاً "بمنظور ارائه ارتباط ارقام تدوین گردیده و در واقع تعداد بخشهای اقتصادی بمراتب بیش از آن تعدادی است که در جدول آمده است. در جدول واقعی حسابهای جریان وجوه بخشهای اصلی اقتصاد به زیربخشهای متفاوتی تقسیم می‌شوند و برای هر یک از زیربخشها می‌توان جدول منابع و مصارف جدیدی را در نظر گرفت. بعنوان مثال می‌توان بخش موسسات مالی را به زیربخشهای نظیر بانکها، بیمه‌ها و دیگر موسسات مالی تقسیم نمود. دومین مطلب حائز اهمیت آن است که در جدول مذکور، مبادلات اقتصادی در ردیفهای ماتریس به اقلام مالی و غیرمالی تقسیم شده‌اند و با آنکه هدف از تدوین حسابهای جریان وجوه بررسی تفصیلی مبادلات مالی اقتصاد است، لیکن این مبادلات در جدول (شماره ۲) بصورت کلی ارائه شده‌اند.

رابطه حسابهای جریان وجوه با اجزای حسابهای ملی و ترازنامه در جدول (شماره ۳) که ارقام آن مربوط به سال ۱۳۶۳ در ایران است، قابل رویت است. جدول (شماره ۲) شکل ساده شده یک ماتریس جریان وجوه است که در آن اقلام اساسی حسابها نشان داده شده‌اند. قسمت جریان (Flow) حساب جریان وجوه (جدول شماره ۳) سال ۱۳۶۳ اقتصاد ایران در جدول (شماره ۴) به تفصیل ارائه شده است.

جدول (شماره ۵) تصویری شماتیک از رابطه ارقام جریانی مالی در چهاربخش اصلی اقتصاد ملی را نمایش می‌دهد.

۱ - Liquidation of Liabilities

۲ - Sale of Claims

جدول
جریان منابع مالی (جریان وجوه)

(میلیارد ریال)

بخش خصوصی	بخش دولت		بخش مالی		اقلام مالی و غیر مالی
	منابع	مصارف	منابع	مصارف	
۱۸۴۳/۸			۸۱۴/۵		۱۱۸/۳
					پس انداز ناخالص
					انتقالات سرمایه‌ای
	۱۷۹۷/۴		۱۳۳۰/۷		تشکیل سرمایه ثابت ناخالص
				-۳۰/۴	
			۱۱۳/۲		تغییر موجودی
	-۳۵۸/۳				-۴۰/۱
			-۶۲۹/۴		خالص سرمایه‌گذاری مالی
	۵۱۰/۴				۱۸۸/۸
			۵۲۷/۱		کل مصارف مالی
	۸۲۲/۸				۱۱۰۸/۸
					کل منابع مالی
۳۱۲/۴		۱۱۵۶/۵			۹۲۰/۰
					دارائیهای ارزی
	۲۱/۶		۶/۲	-۱۰۶/۳	-۱۸۷/۰
					دارائیهای ریالی
	۴۰۱/۱	۲۱۱/۷	۳۱۵/۴	۳۸۲/۷	۳۰۳/۶
					سرمایه‌پرداخت شده و مشارکت در شرکتها
۸۸/۸	-۵/۰	-۶/۴	۳۵/۴	۴۲/۰	۹۳/۸
					وامهای پرداختی یا دریافتی
۲۲۹/۰	-۲/۱	۸۳۲/۳	۳۵/۰	-۴۱/۹	۱۱۸۰/۱
					سایر دارائیهها
-۵/۴	۴۰۷/۲	۱۱۸/۹	۱۳۵/۱	۶۴۳/۵	-۲۸۱/۷
					اشتباهات آماری
	-۱۰۵/۷				

(شماره ۳)
سال ۱۳۶۳ اقتصاد ایران

پس انداز و سرمایه گذاری ملی	اشتباهات آماری	جمع بخشها		بخش دنیای خارج	
		منابع	مصارف	منابع	مصارف
۲۷۷۶/۶		۲۸۱۲/۵		۳۵/۹	
۳۰۹۷/۷			۳۰۹۷/۷		
-۲۸۵/۲			-۲۸۵/۲		
-۴۸/۰	-۱۱۷/۸		۱۱۷/۸		۴۸/۰
-۱۵۷/۶			۲۳۴۹/۱		-۱۰۹/۶
-۱۰۹/۶		۲۲۳۱/۳		-۱۵۷/۶	
	-۱۷/۹	-۲۳۱/۹	-۲۱۴/۰	-۱۲۵/۶	-۵۴/۸
	-۲۴۸/۹	۷۶۵/۷	۱۰۱۴/۶	۱۷۱/۳	-۵/۵
	-۰/۱	۱۲۴/۰	۱۲۴/۱	-۰/۴	-۰/۱
		۱۱۵۴/۵	۱۱۵۴/۵	۱۳۵/۱	-۵۸/۵
	۱۴۹/۱	۴۱۹/۰	۲۶۹/۹	-۳۳۸/۰	۹/۳
			-۱۱۷/۸		-۱۲/۱

جدول (شماره ۴)
ماتریس مالی بخشهای اقتصادی (حساب جریان وجوه) سال ۱۳۶۳ اقتصاد ایران

(میلیارد ریال)

	ایزازهای مالی (دارائیهای مالی)		بخش				مصارف	
	سپرده‌ها و سایر دارائیهها	وامها و اوراق قرضه	جمع	دنیای خارج	خصوصی	دولتی		مالی
۱۱۰۸/۸	۱۵۱۹/۹	-۴۱۱/۱	۱۱۰۸/۸	-۴۸/۵	۲۵۷/۴	۸۸۸/۹	۱۱/۰	بخش موسسات مالی
۵۳۷/۱	۲۲/۹	۴۹۲/۲	۵۳۷/۱	-۷۵/۲	۱۹۹/۲	۲۶۸/۵	۲۴/۶	بخش دولتی
۸۳۲/۸	-۵۳/۵	۸۷۶/۳	۸۳۲/۸	۰	-۱۲۲/۶	۴۴/۰	۹۱۲/۴	بخش خصوصی
-۱۰۹/۶	-۶۲/۰	-۴۵/۶	-۱۰۹/۶	۰	-۱۰/۶	-۴۲/۱	-۵۵/۹	بخش دنیای خارج
-۱۱۷/۸	۰	-۱۱۷/۸	-۱۱۷/۸	-۲۲/۹	۰	-۱۰۱/۸	۱۷/۹	اختلاف آماری
۲۳۳۱/۳	۱۲۲۷/۳	۷۹۴/۰	۲۳۳۱/۳	-۱۵۷/۶	۳۱۲/۴	۱۱۵۶/۵	۹۳۰/۰	جمع کل

ایزازهای مالی (بدهیهای مالی):

۳۷۹/۸	-۲۳۰/۰	۸۲/۴	۳۵۹/۰	۹۴۹/۵	سپرده‌ها و سایر دارائیهها
۱۹۶۹/۳	۳۰۶/۳	۲۲۹/۰	۹۴۹/۳	-۴۷/۴	وامها و اوراق قرضه
-۱۱۷/۸	-۳۳/۹	۰	-۱۰۱/۸	۱۷/۹	اختلاف آماری
۲۳۳۱/۳	-۱۵۷/۶	۳۱۲/۴	۱۱۵۶/۵	۹۳۰/۰	جمع کل

جدول (شماره ۵)

رابطه جریانی حسابهای جریان وجوه سال ۱۳۶۳

موسسات مالی

(میلیارد ریال)

منابع	مصارف
کاهش وام -۴۷/۴	افزایش مطالبات از دولت ۸۸۸/۹
افزایش سپرده‌ها و سایر بدهیها ۹۴۹/۵	افزایش مطالبات از بخش خصوصی ۲۵۷/۴
خالص سرمایه‌گذاری مالی ۱۸۸/۸	حسابهای بین بانکی ۱۱/۰
اختلافات آماری ۱۷/۹	کاهش مطالبات از دنیای خارج -۴۸/۵
جمع منابع ۱۰۱۰۸/۸	جمع مصارف ۱۰۱۰۸/۸

بخش خصوصی

(میلیارد ریال)

منابع	مصارف
افزایش وام ۲۲۹/۰	افزایش مطالبات از موسسات مالی ۹۱۲/۴
افزایش در سایر اقلام بدهی ۸۳/۳	افزایش مطالبات از دولت ۴۴/۰
خالص سرمایه‌گذاری مالی ۵۱۰/۵	افزایش مطالبات از سایر بخشها -۱۳۳/۶
جمع منابع ۸۲۲/۸	جمع مصارف ۸۲۲/۸

بخش عمومی		(میلیارد ریال)	
منابع		مصارف	
افزایش وام		افزایش مطالبات از موسسات مالی	
۹۴۹/۱		۳۴/۶	
افزایش دسایر اقلام بدهی		افزایش مطالبات از موسسات دولتی	
۲۶۶/۲		۳۶۸/۵	
افزایش بدهی به دنیای خارج		افزایش مطالبات از بخش خصوصی	
۴۳/۱		۱۹۹/۲	
خالص سرمایه‌گذاری مالی		کاهش در دارائیهای خارجی	
-۶۲۹/۴		-۷۵/۲	
اختلافات آماری			
-۱۰۱/۹			
جمع منابع	۵۲۷/۱	جمع مصارف	۵۲۷/۱

دنیای خارج

(میلیارد ریال)

منابع		مصارف	
کاهش در دریافت دنیای خارج		کاهش در پرداخت دنیای خارج	
وام		وام	
-۱۲۳/۷		-۶۴/۰	
خالص سرمایه‌گذاری مالی		سایر	
۴۸/۰		-۴۵/۶	
اختلاف آماری			
-۳۳/۹			
جمع منابع	-۱۰۹/۶	جمع مصارف	-۱۰۹/۶

مشکلات تهیه جداول جریان وجوه در کشورهای در حال توسعه

چنانکه اشاره شد، حسابهای جریان وجوه، بصورت مستقل یا بعنوان بخشی از نظام حسابهای ملی، بمنظور تنظیم روابط مالی و پولی بخشهای اقتصادی داخل و یا تنظیم این روابط با بخشهای اقتصادی دنیای خارج، اکثراً^۱ توسط کشورهای صنعتی که دارای بازارهای مالی پیشرفته بوده‌اند، تهیه و تدوین گردیده است. تنظیم حسابهای جریان وجوه در کشورهای در حال توسعه خصوصاً^۲ در چارچوب دستورالعملهای مربوط به سیستم حسابهای ملی سازمان ملل متحد (SNA) (۱) معمولاً^۳ با مشکلات عدیده‌ای روبرو است. عدم برخورداری کشورهای در حال توسعه از یک بازار متشکل مالی، عدم توسعه سیستم بانکی و موسسات پولی و مالی، فقدان یک سیستم آماری متشکل و بالاخره نبودن یک سیستم اطلاعاتی پولی و بانکی (بعلمت عدم توسعه سیستم بانکی و موسسات مالی و پولی) از جمله این مشکلات عمده‌اند که کشورهای در حال توسعه در تنظیم حسابهای جریان وجوه با آنها مواجهند.

حسابهای جریان وجوه خصوصاً^۴ شکل غیر مرتبط آن با حسابهای ملی، امروزه در سیستم حسابهای ملی در دست تجدید نظر است. در حسابهای ملی تجدید نظر شده، تهیه اطلاعات و تدوین حسابهای مشخصی در مورد دارائیهها و بدهیهها که خود شامل ترازنامه حسابهای تطبیقی و حسابهای جریانی سرمایه است، برای کلیه بخشهای اقتصادی در نظر گرفته شده است. لازم است یاد آوری شود که حتی در سیستم تجدید نظر شده حسابهای ملی، اطلاعاتی در مورد چگونگی ارتباط سه‌جانبه براساس "نوع ابزار مالی"، بخشهای صاحب دارائیههای مالی و بخشهای دارای بدهیههای مالی وجود ندارند و تدارک چنین اطلاعاتی خصوصاً^۵ برای کشورهای در حال توسعه غالباً^۶ با مشکلات فراوانی همراه بوده است.

در حال حاضر وجود سیستمهای تخصصی آماری در کشورهای پیشرفته نظیر^۷ آمارهای پولی و بانکی^۸ (۲)، تجزیه و تحلیل مالی در اقتصاد این کشورها را تسهیل نموده است. با وجود ارتباط مشخص و جداول رابط بین SNA و MBS کمبودهایی را که در زمینه حسابهای جریان وجوه در سیستم حسابداری ملی وجود دارند، می‌توان برطرف نمود.

۱ - A system of National Accounts (SNA)

۲ - Money and Banking Statistics (MBS)

برای مثال در سیستم موجود حسابهای ملی، اطلاعات جامع و کافی در مورد "حسابهای تامین مالی سرمایه" ارائه نمی‌شوند و به همین جهت تحلیل روابط مالی بین بخشهای اقتصادی از نقطه نظر پیمانده و سرمایه‌گذاری در قالب جداول حسابهای ملی، به سهولت امکان پذیر نیست. در صورت وجود سیستم MBS در کشورها این نقیصه تا حدود قابل توجهی مرتفع خواهد شد، لیکن کشورهای در حال توسعه که سیستم MBS در آنها پیاده نشده یا توسعه نیافته است، در زمینه انجام دادن تحلیل‌های مالی با مشکلات متعددی مواجهند. به هر حال بنظر می‌رسد که توسعه سیستم آمارهای پولی و بانکی در کشورهای در حال توسعه می‌تواند اولین گام در جهت تدوین هرچه دقیق‌تر حسابهای جریان وجوه باشد. بدین ترتیب امکان برنامه‌ریزی‌های دقیق‌تر در سطح بخشهای اقتصادی و مالی در سطح اقتصاد ملی فراهم خواهد شد.

منابع و مأخذ

- 1- Bank of England: An Introduction to Flow of Funds Accounting, 1972.
- 2- Board of Governors of the Federal Reserve System: An Introduction to Flow of Funds Accounts, March, 1970.
- 3- Hendershott, Patrich.: Understanding Capital Market, Volume I. A Flow of Funds Financial Model, Purdue University, 1977.
- 4- The Republic of China: Flow of Funds in Taiwan District, 1983.
- 5- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، اداره حسابهای اقتصادی-دایره جریان وجوه مالی